

Justitiedepartementet
103 33 Stockholm

2013-12-02

Dnr SFI-2013-775-2

Herrelösa verk i kulturarvsinstitutionernas samlingar (Ds 2013:63)

Svenska Filminstitutet har erbjudits möjlighet att yttra sig över rubricerad promemoria och vill med anledning av detta framföra följande.

Filminstitutet har i uppdrag från regeringen att verka för att ett brett utbud av film i olika visningsformer kan göras tillgängligt för en så stor publik som möjligt i hela landet. Filminstitutet ska även främja ett levande filmarv som bevaras, används och utvecklas. Digitalt bevarande av både äldre och ny film ska prioriteras. Det får påpekas att regeringen på senare tid i allt högre grad har pekat på tillgänglighetsaspekten.

Arkivet omfattar runt 24 000 titlar, häribland i stort sett alla filmer som någonsin har visats på biograf i Sverige. Filminstitutets bild- och affischarkiv omfattar därtill ett stort antal stillbilder och affischer från de flesta filmer som visats på biograf i Sverige samt en omfattande samling porträttfotografier föreställande svenska och utländska filmpersonligheter.

Sammantaget ser vi positivt på förslaget i promemorian som kommer att underlätta digitalisering och tillgängliggörande av kulturarvet i större utsträckning. Särskilt betydelsefullt är förslaget för filmens räkning eftersom det på området inte finns någon tillämplig avtalslicens. I allt väsentligt tillstyrker vi därmed regeringens förslag.

Inledningsvis vänder vi oss dock emot översättningen av begreppet orphan till herrelös. Förutom att det är förvånansvärt att 2013 introducera ett så pass ålderdomligt ord, är det även tveksamt utifrån ett jämställdhetsperspektiv då man numera i andra sammanhang så långt möjligt försöker hitta ett könsneutralt ord (jfr. t.ex. riksdagsledamot istället för riksdagsman). Det är dessutom inte en korrekt översättning utifrån förslagets innehåll. Herrelös innebär att något/någon saknar ägare. I det här sammanhanget finns det en ägare till verket, det är bara oklart vem. Vi anser därför att begreppet föräldralösa verk även fortsättningsvis bör användas. I det följande kommer vi därför att använda denna benämning.

Förslagets användningsområde – exemplarframställning och överföring – är förhållandevis begränsat trots att problemen när det gäller de föräldralösa verken är desamma vare sig det gäller överföring eller visning eller vad det än må vara. Vi tycker att det är synd att denna begränsning har gjorts eftersom det finns många andra användningsområden, t.ex. filmvisning, som såvitt vi förstår inte omfattas av inskränkningen, vilket betyder att de föräldralösa verken inte kommer att kunna användas fullt ut. Vi noterar dock direktivets yttre ramar och förhållandet till direktiv 2001/29/EU.

Enligt 16 a § tredje stycket får intäkter till följd av förfogandet användas för att täcka omkostnaderna för digitalisering och överföring. Det är bra att kostnadstäckning för detta får göras. Av 16 b § andra stycket framgår dock att om rättighetshavaren ger sig till känna har han eller hon rätt till ersättning av den som har förfogat över verket. Såsom lagtexten är utformad kan, som vi förstår det, rättighetshavaren komma i efterhand och kräva retroaktiv ersättning för användandet. Detta är inte helt konsekvent. Vi har full förståelse för att en rättighetshavare ska ges rätt att begära ersättning, men då måste den som förfogat över det föräldralösa verket ha möjlighet att förbereda sig inför detta. Vi noterar dock att promemorian tar fasta på användarnas uppdrag i allmänhetens tjänst och att ersättning till rättighetshavaren därmed inte torde bli alltför betungande.

Vad gäller upphörande av ett verks status som föräldralöst, enligt 16 b § andra stycket, anser vi att det är mer naturligt att koppla upphörandet till att användarna får kännedom om att verket inte längre är föräldralöst än att det enbart ska krävas att rättighetshavaren ger sig till känna, vilket inte är samma sak. De skäl till förslaget som anförs i promemorian är enligt vår mening inte hållbara. Vi förespråkar istället en lösning där båda parter synsättas till vara, genom att kräva att rättighetshavaren ska ge sig till känna för en användare som på så sätt får kännedom om att verket inte längre är föräldralöst. Dessutom bör det i lagen ställas krav på att den som ger sig till känna ska kunna styrka sina rättighetsanspråk.

När det gäller efterforskning, i 16 c §, ska de berättigade användarna naturligtvis använda sig av de källor som specificerats i direktivet och som närmare kommer att regleras av regeringen i en förordning. Eftersom det är svårt att på förhand förutse vilka källor som är till hjälp vid en omsorgsfull efterforskning och nya kan tillkomma, delar vi regeringens bedömning att det i det enskilda fallet måste kunna göras en självständig bedömning av vilka källor som är lämpliga att använda. Vi hänvisar i denna del i övrigt till vårt svar på Samråd om lämpliga källor enligt artikel 3 i direktiv 2012/28/EU.

Vi stödjer vidare förslaget att användarna själva inte behöver rapportera in sina resultat av den omsorgsfulla efterforskningen till OHIM. Däremot skulle vi föredra att, i stället för att rapportera in till den myndighet som regeringen bestämmer, rapportera till databasen FORWARD. FORWARD är ett EU-finansierat projekt på filmområdet med syfte att upprätta ett europeiskt register över rättigheter på filmområdet, inkluderande de föräldralösa verken. FORWARD har för avsikt att vidarebefordra information om de föräldralösa verken till OHIM och diskussioner dem emellan pågår.

I övrigt stödjer vi att förslaget följer direktivet när det gäller gränsöverskridningen, dvs. att det räcker att ett verk konstaterats som föräldralöst i ett land för att det därmed ska anses föräldralöst i hela EU/EES. Vi stödjer också att förslaget följer direktivets bestämmelser om att delar av ett verk kan vara föräldralöst. Viktigt inte minst när det gäller filmverk där det oftast finns flera upphovsmän. Slutligen ser vi positivt på att förslaget inte påverkar det nordiska avtalslicenssystemet.

För Stiftelsen Svenska Filminstitutet

Jan-Erik Billinger
t.f. VD